

Nr 40.

Ankom till riksdagens kansli den 2 juni 1924 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående förslag till dels vanhävdslag dels ock lag om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionen nr 93 i första kammaren av herrar *Lindhagen, Möller, Gustaf Nilsson* i Kristianstad, *Sandler, Olsson* i Göteborg och *Wigforss* samt motionen nr 174 i andra kammaren av herrar *Johansson* i Uppmälby, *Branting, Larsson* i Västerås, *Hansson* i Stockholm, *Thorsson, Eriksson* i Grängesberg, *Anderson* i Råstock, *Engberg, Sävström* och *Johanson* i Stockholm.

I motionerna, vilka äro likalydande, har yrkats, att riksdagen måtte

1) i skrivelse hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbета och för riksdagen framlägga förslag till vanhävdslag enligt i motionen nr 87 i första kammaren närmare angivna huvudgrunder; samt

2) för sin del antaga följande

Förslag

till

Lag

om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet.

1 §.

Å fastighet, tillhörig bolag eller ekonomisk förening eller enskild person, vilken ej är mantalsskriven å fastigheten eller å annan därmed sambrukad fastighet samt uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen eller eljest i spekulationssyfte, må boningshus eller ekonomibyggnad, som avses för drivande av jordbruk, icke nedrivnas, från fastigheten såsom särskild brukningsdel bortföras eller lämnas att förfalla.

Lag samma vare beträffande torp eller annan dylik kameralt osjälvständig jordbrukslägenhet, oavsett vem som är ägare till huvudfastigheten.

Vad sålunda stadgats äger ej tillämpning, då åtgärden uppenbarligen är till gagn för bildandet av bärkraftiga, av självständiga jordbrukare innehavda

jordbruk och därigenom ej obehörigen förhindras uppkomsten av ett större antal dylika jordbruk, så ock då genom nybyggnad eller annorledes åbyggnad ej vidare är behövlig för det jordbruk, som den tidigare tjänat.

2 §.

Det åligger jordbrukskommissionen eller, där sådan icke finnes, länsstyrelsen, envar inom sitt län, att övervaka vad i 1 § föreskrivits.

Kommunalnämnd, nämndeman, skiftesgodman, lantbruksingenjör, lantmätare, länsagronom och jordbrukskonsulent äga att medverka vid utförande av denna jordbrukskommissionens eller länsstyrelsens uppgift. I övrigt äger envar att göra anmälan om sådan vanvård av byggnad, som med denna lag avses.

3 §.

Där på grund av inkommen anmälan eller eljest jordbrukskommission eller länsstyrelse finner skälig anledning antaga, att åbyggnad är utsatt för sådan vanvård, som ovan förmåles, äger kommissionen eller länsstyrelsen att med ärendet vidare förfara på sätt i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland i tillämpliga delar finnes stadgat och äger därvid nämnda lags bestämmelser även i övrigt tillämpning.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då den enligt därå meddelad uppgift av trycket utkommit i Svensk författningssamling.

Är för något fall den i 3 § omnämnda norrländska uppsiktslagen tillfyllest för ett lika verksamt avhjälpande av det med förevarande lag avsedda missförhållandet, skall den förra lagen äga tillämpning.

Vanhävdslag.

Det har sedan gammalt i vårt land varit ett statsintresse att förhindra att jordens avkastningsförmåga genom vanhävd för framtiden i avsevärdare mån reduceras. Ända till slutet av 1700-talet gällde härutinnan föreskrifter, vilka i vidsträckt mån inskränkte ägarens dispositiionsrätt över hans jord. Först genom förordningen den 21 februari 1789 vann såsom en avspegling av de ekonomiska frihetsteorier, som under detta århundrade gjorde sig gällande, grundsatsen om ägarens fria och oinskränkta dispositiionsrätt över jorden fullt burskap i vårt rättssystem.

*Länsstyrelse-
nas ämbets-
berättelser i
slutet av
1800-talet.*

Under de sista årtiondena av 1800-talet började emellertid en reaktion göra sig gällande mot de i förevarande fråga härskande åskådningarna. Närmaste anledningen härtill var att söka i de svåra missförhållanden, som uppstått genom trävaruindustriens omfattande jordförvärv i Norrland. I sina ämbetsberättelser påyrkade sålunda länsstyrelserna i Västernorrlands och Västerbottens län åtgärder mot den vanvård av jordbruket, som i stor omfattning förekom å sågverksägares och trävaruhandlars hemman.

Vid riksdagen 1898 väcktes av sexton norrlandsrepresentanter en motion om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om förslag till lagbestämmelser om skyldighet för sågverksbolag i Norrland och Dalarne att på sätt om kronohemman vore stadgat så till byggnader som ägornas hävd underhålla bolagen tillhöriga jordbruksfastigheter. Motionen vann ej riksdagens bifall.

*Riksdagarna
1898 och 1901.*

I anledning av väckt motion beslöt emellertid riksdagen år 1901 skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning, huruledes genom lagstiftnings- eller andra särskilda åtgärder den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne måtte kunna vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas ävensom om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill förhållandena kunde föranleda-

Denna riksdagens skrivelse föranledde Kungl. Maj:t att tillsätta en kommitté för utredning av norrlandsfrågan (den s. k. norrlandskommittén). Denna avgav på hösten år 1904 ett betänkande, innefattande utom en allmän utredning i norrlandsfrågan ett flertal lagförslag i de olika ämnen, som tillhörde sagda fråga. Bland dessa lagförslag var jämväl ett med bestämmelser till förekommande av vanhävd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne.

*Norrlands-
kommittén.*

Förslaget avsåg jord, tillhörig bolag, föreningar för ekonomisk verksamhet och s. k. skogsspekulanter. Det var avsett att äga tillämpning även å utarrenderade fastigheter.

Tre reservanter inom kommittén (H. Claëson, F. Kempe och A. Lindman) framlade i gemensam reservation ett särskilt förslag till vanhävdslag. Den viktigaste olikheten mellan detta förslag och majoritetens var, att reservanterna inbegrepo alla jordägare under lagen. Skadan för det allmänna, framhöllo de, bleve lika stor om vanhävdande av jord förekom på det ena eller det andra hemmanet. Det komme vidare att väcka rättmätig harm, att lagen ej gällde mot en jordägare, som gjorde sig skyldig till uppenbar vanhävd, lika väl som mot hans granne, vilken senare endast i lika eller kanske i mindre grad gjorde sig skyldig till samma fel.

Vid 1907 års riksdag framlade Kungl. Maj:t proposition med förslag till vanhävdslag. I stort sett överensstämde detta förslag med det av norrlandskommittén framlagda förslaget. Lagens tillämplighetsområde hade dock i propositionen givits en omfattning, som närmast överensstämde med den av herrarna Claëson m. fl. avgivna reservationen. I propositionen föreslogs nämligen, att lagen skulle gälla all i enskild ägo varande jord. Som motivering till denna utvidgning av lagens tillämplighetsområde anfördes i propositionen, att det visserligen måste medgivas, att det endast varit å bolags och skogsspekulanter jord, som de missförhållanden, vilka påkallade lagstiftningens ingripande, i någon betänkligare grad framträtt. Men då lagen grundade sitt berättigande på den skada för det allmänna, som förorsakades av en svårare vanhävd, samt denna skada vore lika stor i vems hand det vanhävdade hemmanet än befunne sig, syntes följdriktigheten kräva att lagen utsträcktes att gälla all i enskild ägo varande jord. Från lagens tillämpning skulle dock undantagas jordägare, som på grund av fattigdom eller annan giltig orsak vore urståndsatt att avhjälpva vanhävden.

*Riksdagarna
1907 och 1908.*

Lagutskottet förklarade sig icke kunna i oförändrat skick godkänna den av Kungl. Maj:t framlagda propositionen utan framlade i stället i sitt utlåtande ett förslag, som i huvudsak överensstämde med norrlandskommitténs. Kamrarna stannade vid olika beslut. I första kammaren avslogs utskottets förslag, medan andra kammaren godkände detsamma. Frågan hade sålunda fallit.

Vid följande årets riksdag återkom frågan i form av motioner. Kamrarna stannade emellertid även då i olika beslut, i följd varav frågan ånyo förföll.

Riksdagen
1909.

Vid riksdagen 1909 framlade Kungl. Maj:t i proposition ett nytt förslag till vanhävdslag, vilket i rätt väsentlig mån avvek från 1907 års proposition. Lagen skulle sålunda endast vara tillämplig å bolag, ekonomiska föreningar och skogsspekulanter tillhöriga fastigheter, som icke voro utarrenderade enligt den norrländska arrendelagen. I anledning av propositionen väcktes två motioner, avseende olika ändringar i densamma.

Lagutskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag så gott som oförändrat. I avgiven reservation påyrkades en sådan formulering av lagen, att då fastighet utarrenderats enligt den norrländska arrendelagen, uppsikt skulle hållas över huru jordägaren fullgjorde sin byggnadsskyldighet.

Vid behandlingen i kamrarna stannade dessa i olika beslut. Ett av lagutskottet uppgjort sammanjämningsförslag, innefattande reservantens förslag, antogs emellertid av båda kamrarna, varefter den 25 juni 1909 utfärdades lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne.

Lagen den
25 juni 1909
angående
uppsikt över
vissa jordbruk
i Norrland,
Dalarne och
Värmland.

Enligt denna lag, som i sin ursprungliga avfattning gällde för de fyra nordligaste länen samt vissa delar av Gävleborgs och Kopparbergs län, skall beträffande vissa fastigheter å landet inom lagens tillämplighetsområde uppsikt hållas däröver att jordbruket å fastigheterna icke nedlägges eller ägor och byggnader eljest så vanvårdas, att jordbrukets vidmakthållande däri genom äventyras. De fastigheter, som beröras av denna uppsikt, äro sådana, å vilka åker och äng finnas i den omfattning, att självständigt jordbruk kan å dem idkas och som äro tillhöriga bolag, förening för ekonomisk verksamhet eller person, vilken uppenbarligen besitter fastighet för att tillgodogöra sig skogsavkastningen och icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma. Är emellertid en fastighet av nu nämnt slag utarrenderad i enlighet med lagen om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne, skall lagen äga tillämpning endast i den mån jordägaren är enligt nämnda lag ansvarig för vidmakthållande av fastigheten. Från förbudet att nedlägga jordbruket å en äga göres i lagen undantag för det fall, att ägan till sin naturliga beskaffenhet är så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad äbo. För utövandet av den ovannämnda uppsikten över vissa jordbruk skall i varje län finnas en jordbrukskommission, bestående av ordförande och två ledamöter, vilka samtliga utses av Konungen för en tid av 3 år. Om på grund av inkommen anmälan eller eljest jordbrukskommission finner anledning antaga, att ett jordbruk är utsatt för sådan vanhävd, som i uppsiktslagen omförmäles, äger jordbrukskommissionen att föranstalta om syn å jordbruket genom särskilt förordnade syne-män. Dessa skola å stället undersöka förhållandet och däröver till kom-

missionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande finnas nödvändiga. Finnes kommissionen på grund av synemännens utlåtande, att vanhävd föreligger av sådant slag, att den faller under uppsiktslagen, har kommissionen först att söka träffa skriftlig överenskommelse med jordägaren att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga erforderliga i överenskommelsen angivna åtgärder till vanhävdens avhjälpande. Kan dylik överenskommelse ej träffas eller fullgör jordägaren ej sitt åtagande, skall kommissionen vid domstol anhängiggöra åtal mot jordägaren. Domstolen äger då föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga ägaren viss skälig tid, dock ej över fyra år, inom vilken de föreskrivna åtgärderna skola vara vidtagna. Verkställas ej dessa åtgärder inom den bestämda tiden, äger domstolen på jordbrukskommissionens yrkande giva jordägaren nytt föreläggande. Försummelse från jordägarens sida att efter överenskommelse med jordbrukskommissionen inom viss tid utföra angivna åtgärder till vanhävdens avhjälpande eller underlåtenhet att verkställa av domstolen föreskrivna åtgärder medför bötesansvar.

Redan kort tid efter uppsiktslagens antagande framkommo förslag om utsträckning av densamma samt om undersökning av dess verkningar. Sålunda utsträcktes lagen dels genom lag den 10 maj 1912 till återstående delar av Gävleborgs län och dels genom lag den 2 maj 1917 till Värmlands län, varvid rubriken ändrades till lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland.

Sedan vid riksdagarna 1911 och 1912 samt vid 1914 års senare riksdag väckts motioner om ändringar i uppsiktslagen och undersökning om dess verkningar utan att vinna riksdagens bifall, hemställde riksdagen år 1915 i anledning av då väckt motion i skrivelse till Kungl. Maj:t om en dylik undersökning.

*Riksdagarna
1911—1915.*

I anledning härav tillkallade Kungl. Maj:t under 1918 härads hövdingen N. Wihlborg samt överlantmätaren O. Nilsson att såsom sakkunniga inom justitiedepartementet biträda vid en allsidig undersökning rörande verkningarna av gällande lagstiftning till förekommande av vanhävd å viss jord i Norrland och Dalarne. Resultatet av denna undersökning framlades i ett den 10 november 1921 dagtecknat betänkande. Sin erfarenhet angående vanhävdslagstiftningens verkningar sammanfattade de sakkunniga på följande sätt.

*Undersökning
angående
verkningarna
av den
norrländska
vanhävdslag-
stiftningen.*

Genom den förestående undersökningen angående vanhävdslagstiftningens verkningar torde vara ådagalagt såväl att genom sagda lagstiftning de å trävaruindustriens jordbruksfastigheter rådande missförhållanden i ekonomiskt och socialt hänseende, vilka föranlett lagstiftningen, blivt i väsentlig grad avhjälpna, som ock att de olägenheter, som lagstiftningen må hava medfört för trävaruindustrien, icke varit av mera framträdande art och i allt fall ringa i jämförelse med lagstiftningens i övrigt gynnsamma verkningar. Med hänsyn härtill torde det vara givet, att något frångående av de huvudprinciper, som fått uttryck i vanhävdslagstiftningen, icke bör ifrågakomma.

Emellertid ansågo de sakkunniga, att lagen i flera avseenden borde ändras. Sålunda föreslogo de sakkunniga bland annat att uppsikten borde avse även

jordbrukets hävd å utarrenderade fastigheter. Frågan om lagstiftningens utsträckande att gälla alla enskilda jordägare ansågo de sakkunniga ligga utanför sitt undersökningsområde, varför de icke närmare inlåto sig å detta spörsmål.

Riksdagen
1916.

Jämsides med strävandena att få till stånd en reviderad uppsiktslag fortgingo emellertid ansträngningarna att erhålla en mer omfattande vanhävds-lagstiftning. Sålunda hemställdes vid 1916 års riksdag i en motion bland annat, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t ville låta utreda, vilka åtgärder kunde finnas lämpliga till hämmandet av den allt mer gängse förstöringen och vanhävden av åker, äng, skog och byggnader å jordegendom i riket genom s. k. egendomshandlare och att Kungl. Maj:t sedermera ville förelägga riksdagen förslag till den lagstiftning i ärendet, som Kungl. Maj:t efter skedd utredning kunde finna lämplig. Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, till vilket motionen hänvisats, tillstyrkte densamma. Andra kammaren biföll motionen. Första kammarens andra tillfälliga utskott anslöt sig även till motionen, varjämte utskottet framhöll, att en blivande utredning torde kunna giva vid handen, om och i vad mån tillämpning av den för Norrland och Dalarne gällande uppsikts-lagen borde utsträckas till i spekulationssyfte inköpta jordegendomar. Sedan jämväl första kammaren bifallit motionen, avlät riksdagen skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om utredning och förslag i ämnet.

Vid samma riksdag beslöts sådan ändring av den redan år 1914 antagna s. k. förfogandelagen, att Kungl. Maj:t erhöi rätt att under vissa villkor förfoga ej blott över varor av alla slag utan även produktionsmedlen. Lag härom utfärdades den 9 juni 1916. Lagen gällde till den 1 maj 1917, men förnyades sedermera år för år till den 1 mars 1921. Ehuru denna lag närmast avsåg att utgöra ett led i samhällets åtgärder för folkförsörjningens betryggande under världskriget, synes den likväl under sin giltighetstid hava i viss mån verkat som en vanhävdslag. I fråga om kampen mot vanhävvd låg förfogandelagens största betydelse i det hot den innebar. Upplåtelse till kronan på grund av lagen ägde rum endast i ett fåtal fall.

Riksdagen
1917.

Vid riksdagen 1917 förekom ånyo frågan om lagstiftningsåtgärder för att sätta statsmakterna i stånd att kunna ingripa mot försumlighet och vanvård i fråga om jordens brukning. De då rådande tidsförhållandena hade nu givit frågan särskild aktualitet. I andra kammaren väcktes också ej mindre än fem motioner i ämnet. Sålunda yrkades bland annat, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t om möjligt till den därpå följande riksdagen ville framlägga förslag till en hela riket omfattande vanhävds-lag. Lagutskottet avstyrkte en sådan skrivelse. Tre reservanter inom utskottet yrkade emellertid, att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, i vad mån vanhävvd av jord förekomme i sådan omfattning och av den beskaffenhet, att ett ingripande däremot från det allmännas sida kunde anses påkallat, samt föreslå de lagstiftningsåtgärder, som av utredningen kunde föranledas. Första kammaren biföll utskottets hem-

ställan. Andra kammaren anslöt sig till reservanternas yrkande. Frågan hade alltså fallit genom kamrarnas olika beslut.

Vid riksdagen 1918 väcktes ånyo motion om en för hela riket gällande vanhävdslag. Motionen avstyrktes även nu av lagutskottet och föll i första kammaren. Andra kammaren biföll däremot motionen. Frågan förföll sålunda även för denna gång.

Riksdagen
1918.

I en annan motion hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag, som möjliggjorde att tvångsvis bortarrendera odlingsbar jord och odlad jord, som låge i lägervall. På hemställan av lagutskottet avtog riksdagen motionen.

Slutligen påyrkades i en tredje motion en provisorisk lagstiftning, varigenom det allmänna skulle berättigas att genom insättande av kompetent brukare eller annorledes försätta vanhävdad jord i hävdad skick. Ej heller denna motion vann riksdagens bifall.

Även vid 1919 års riksdag väcktes närmast med anledning av kristidens svårigheter åtskilliga förslag om lagstiftningsåtgärder i syfte att förhindra vanhävd. Sålunda framlade Kungl. Maj:t proposition med förslag till lag om inskränkning för viss tid i rätten att bortföra stråfoder m. m. Denna proposition gav anledning till åtskilliga motioner. Andra lagutskottet tillstyrkte med vissa ändringar propositionen. Riksdagen antog förslaget i enlighet med utskottets hemställan.

Riksdagen
1919.

Med anledning härav utfärdades lag i ämnet den 6 juni 1919. Enligt denna, som erhållit benämningen stråfoderslagen, fick från fastighet med mer än fem hektar odlad jord ej bortföras stråfoder, otröskad säd eller grönfoder, därest icke stadigvarande å fastigheten hölls minst ett större kreatur eller däremot svarande antal mindre djur för varje areal av 2,5 hektar. Dispens från lagen kunde dock under vissa villkor medgivas. Överträdelse mot lagen medförde böter. Lagen gällde till den 1 juni 1922.

Vid 1920 års riksdag väcktes en motion om lagbestämmelser med i viss mån samma verkan som en vanhävdslag. Sålunda yrkades, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till lag angående skyldighet för den, som upplät odlad jord för andra ändamål än jordbruk, att antingen själv odla motsvarande areal jord eller betala erforderligt belopp till en fond, vars medel skulle användas till verkställande av nyodlingar. Andra lagutskottet hemställde, att motionen icke måtte föranleda någon åtgärd, vilken hemställan bifölls av kamrarna.

Riksdagen
1920.

I sitt den 28 februari 1923 avgivna betänkande del VI har jordkommissionen även framlagt ett utkast till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk, vilken är avsedd att gälla hela landet och således för Norrlands och Dalarnes vidkommande att ersätta 1909 års lag.

Jordkommissionen.

I motiven till detta lagutkast har kommissionen beträffande behovet av en sådan lagstiftning anfört: Någon möjlighet förefunnes icke att giva en

Behovet av
en vanhävdslag.

uttömmande redogörelse för i vilken omfattning vanhävd av jordbruk förekomme och huruvida en ökning av vanhävd fallen under de senaste åren varit att skönja. Det enda statistiska material, som härutinnan stått till buds, hade varit att söka dels i den av statens odlingskommitté under 1922 avgivna berättelsen för odlingsorganisationens verksamhet åren 1918—1922, dels ock i de av jordbrukskommissionerna lämnade uppgifterna angående av dem behandlade vanhävd fall. Bristfälligheten av en å detta material grundad statistik låge i öppen dag. De uppgifter, som kunde erhållas ur den förstnämnda berättelsen, avsåge huvudsakligen kristidens abnorma förhållanden, medan uppgifterna från jordbrukskommissionerna avsåge dels endast vissa områden av landet och dels inom dessa områden blott de vanhävd fall, som förekommit å trävaruindustriens ej utarrenderade hemman. Vidare vore att märka, att meningarna om huru långt en vanvård av jordbruk skulle hava fortskridit för att kunna anses såsom vanhävd vore mycket delade, och att sålunda förefintliga uppgifter även i detta avseende kunde vara mer eller mindre missvisande. Trots sina brister torde emellertid den statistik, som kunde åstadkommas, vara av visst intresse. En sammanställning av de vanhävd fall, som behandlats av odlingsorganisationen under tiden 1918—den 28 februari 1921 visade en summa av 1,177, därav 905 under 1918, 236 under 1919, 25 under 1920 och 11 under 1921 intill den 28 februari. Den minskning, som sålunda ägt rum i de konstaterade fallen av vanhävd, vore utan tvivel huvudsakligast beroende på att fordringarna från den övervakande myndighetens sida mildrats i och med den rikare livsmedelstillgången. Av de särskilda länen komme icke mindre än 240 vanhävd fall på Stockholms län, 175 på Göteborgs och Bohus län, 168 på Värmlands län samt 110 på Kronobergs län. En sammanställning av jordbrukskommissionernas uppgifter ntvisade, att under tiden 1910—1922 icke mindre än 3,188 fall av vanhävd anmälts till kommissionerna, av vilka dock 881 avskrivits utan någon åtgärd. Enligt vad jordbrukskommissionerna upplyst hade emellertid även i sist nämnda fall ofta faktiskt förelegat vanhävd. Att de likväl ej föranlett någon åtgärd hade i allmänhet berott på att det varit fråga om jordbruk, som icke fallit under uppsiktslagen. Den undersökning, som sålunda skett, gäve enligt jordkommissionens åsikt oförtydligt vid handen, att även i södra och mellersta Sverige erfordrades en lagstiftning, som avsåge att förekomma de skadliga verkningarna för det allmänna, ett vanhävdande av jordbruk förorsakade. Visserligen finge det erkännas, att de talrikaste konstaterade fallen av vanhävd förekommit under kristiden, men erfarenheten torde giva vid handen, att vanhävd av jordbruk icke allenast vore en kristidsföreteelse utan tvärtom förekomme helt säkert i samma omfattning även under normala tider, ehuru den då ej i lika mån fäste allmänna uppmärksamheten på sig som under tider, då tillgången på livsmedel vore knapp. Härtill komme att därest, såsom kommissionen förordat, en social arrendelag och en friköpningslag komme till stånd för hela riket, dessa lagar tarvade såsom ett nödvändigt komplement en vanhävdslag. Det torde nämligen kunna antagas för visst, att de jordägare, vilka skulle träffas av förstnämnda lagar, komme att i större eller mindre utsträckning nedlägga jordbruket, åtminstone på de svagare av sina hemman eller torp, för att därigenom undvika de i föreställningen säkerligen betydligt överdrivna olägenheterna, som genom samma lagar skulle förorsakas dem.

Lagens
omfattning.

Beträffande lagens omfattning har kommissionen framhållit, att lagen grundade sitt berättigande på den skada för det allmänna, som vanhävd av jordbruk medför, samt att denna skada vore lika stor, i vilkens hand än den vanhävdade fastigheten befunde sig. Följdriktigheten krävde sålunda,

att lagen gäves den omfattning, att den komme att avse vanhävd av all i enskild ägo varande jord. Härtill komme, att med en begränsning av vanhävdslagstiftningen fall kunde inträffa, vilka för den allmänna rättskänslan skulle te sig synnerligen kränkande. Tänkbart vore nämligen, att en jordägare, vilken lagen ej avsåge, gjorde sig skyldig till synnerligen svårartad vanhävd av sitt jordbruk. Det kunde då ej annat än väcka rättmätig harm, att ingripande från det allmännas sida ej kunde ske mot honom likaväl som mot hans granne, vilken kanske i mindre grad låtit vanhävd komma sig till last. Därest någon begränsning i fråga om vanhävdslagstiftningens giltighet beträffande en enskild ägo varande jord ej gjordes, komme vidare att undanröjas de svårigheter, som gjort sig gällande vid den norrländska uppsiktslagens tillämpning. På grund av det för denna lags tillämplighet uppställda villkoret, att fastigheten skulle av ägaren besittas huvudsakligen för skogsavkastningens tillgodogörande, hade i åtskilliga fall, då det varit uppenbart, att vanhävd förelegat, antingen jordbrukskommissionen funnit sig förhindrad att ingripa, enär ägaren icke ansetts besitta fastigheten för skogsavkastningens skull, eller också, sedan talan om vanhävdens avhjälpande blivit vid domstol anhängiggjord, domstolen av enahanda skäl ogillat denna talan. Det hade sålunda ansetts, att ingripande av jordbrukskommissionen icke kunde äga rum, då fastighetens skog redan varit totalavverkad eller då vid förvärvet av fastigheten avverkningsrätten till skogen varit genom intecknat kontrakt upplåten till annan än den nye ägaren. I allmänhet syntes uppfattningen vara den, att uppsiktslagen icke vore tillämplig mot enskilda fastighetsägare, utan att deras avsikt att tillgodogöra sig skogsavkastningen blivit på något sätt i handling manifesterad. Genom denna tolkning av lagen hade de mest flagranta vanhävdssfall undandragits åtgärd från jordbrukskommissionernas sida. I betänkande angående den norrländska vanhävdslagstiftningens verkningar hade av denna anledning föreslagits den ändring av den norrländska uppsiktslagen, att den skulle komma att avse förutom jord, tillhörig bolag och ekonomiska föreningar, fastighet, vars ägare icke vore mantalsskriven därå, oavsett om han innehade fastigheten för att tillgodogöra sig dess skogstillgångar eller ej. Även mot en dylik lagstiftning måste stora betänkligheter möta. Den skulle nämligen lämna bolag och spekulanter en möjlighet öppen att undvika följderna av den sociala arrende- och friköpningslagen genom överlåtelse av fastigheten å en bulvan, som mantalsskreve sig därå och vilken sedan kunde utan att riskera ingripande från det allmännas sida nedlägga jordbruket. På grund av sålunda anförda skäl har i kommissionens lagutkast undantag från lagens tillämpning gjorts endast beträffande jordbruk, som tillhör kronan eller allmän inrättning.

I likhet med norrlandskommittén har jordkommissionen ansett, att vanhävdslagen borde äga tillämpning även då en fastighet vore utarrenderad enligt den sociala arrendelagen. Kommissionen har härutinnan anført: De sakkunniga, som tillkallats för att undersöka verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen, hade i sitt betänkande framhållit, att då jordbrukskommissionerna hade möjlighet att beträffande enligt den norrländska arrende-

lagen utarrenderade hemman ingripa mot jordägarna endast såvitt anginge åsidosättandet av byggnadsskyldigheten och då arrendatorerna ej alls vore emot det allmänna ansvariga för hur de hävdade de arrenderade fastigheterna, uppsiktslagens betydelse för upprätthållandet av odlingen å dessa fastigheter vore högst väsentligt begränsad. Försummade en jordägare sina skyldigheter i byggnadshänseende och till följd därav byggnaderna förfölle, kunde visserligen rättelse ske genom vederbörande jordbrukskommissions ingripande, men befunde sig vid arrendetidens början fastighetens jord i vanvård eller uppstode under arrendetiden vanhävd å jorden till följd av arrendatorns åsidosättande av den honom åliggande hävdeplikt, kunde från det allmännas sida ingenting åtgöras mot vare sig jordägaren eller arrendatorn. Då detta förhållande syntes de sakkunniga synnerligen otillfredsställande, hade dessa förordat ändring av lagen i den riktning, att den bleve tillämplig jämväl beträffande vanhävd å jorden å dylika arrendefastigheter. Kommissionen kunde ej annat än ansluta sig till vad de sakkunniga sålunda anförde. Stode det sålunda fast, att vanhävdslagstiftningen principiellt borde gälla även det fall, att en fastighet vore utarrenderad, återstode det att avgöra, huruvida jordägaren eller arrendatorn borde göras gentemot det allmänna ansvarig för vanhävden. Såväl norrlandskommittén som de sakkunniga, som tillkallats för att undersöka verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen, hade intagit den ståndpunkten, att ansvaret borde åvila jordägaren. Kommissionen vore jämväl av denna åsikt. Det kunde antagas, att i det övervägande antalet fall de arrendatorer, som gjorde sig skyldiga till vanhävd av sina jordbruk, befunde sig i så små ekonomiska förhållanden, att möjlighet ej funnes att gent emot dem utkräva ansvarigheten för förefintlig vanhävd. Det vore vidare ingalunda alltid visst, att den vanhävd, som förekomme å jorden på ett arrendehemman, berodde i första hand på försummelse från arrendatorns sida. I kanske de flesta fall hade vanhävden, åtminstone i någon mån, förefunnits redan vid arrendetidens början. Att göra en ekonomiskt svagt situerad arrendator gent emot det allmänna ansvarig för vanhävd, till vilken han själv icke bure skulden, kunde icke vara med billighet och rättvisa överensstämmande. Härtill komme, att enligt skogsvårdslagarna ägaren vore ansvarig för att åtgärder för skogens återväxt vidtoges, även om avverkningsrätt till skogen vore åt annan upplåten, låt vara att ägaren kunde av avverkningsrättshavaren söka åter vad han för sådant ändamål nödgats utgiva.

Angående de medel, som skulle stå jordägaren till buds för att skydda sig mot vanhävd från arrendatorns sida, har kommissionen framhållit följande. I utkastet till den sociala arrendelagen hade föreslagits, att om arrendatorn eftersatte sin hävdeplikt, skulle jordägaren äga föranstalta om syn å fastigheten, därvid arrendatorn kunde föreläggas viss tid, inom vilken bristen skulle vara avhjälpt, ävensom beräknas den kostnad, arbetet därmed ansåges betinga. Utförde arrendatorn icke arbetet inom föreskriven tid, ägde jordägaren antingen uppsäga avtalet eller ock utföra arbetet i arrendatorns ställe samt, sedan det blivit godkänt vid ny syn, utan avvaktan på

arrendets upphörande undfå gottgörelse med det vid första synen fastställda belopp. Dessutom tillkomme jordägaren givetvis uppsägningsrätt i det fall att han enligt vanhävdslagen gjorts ansvarig för vanhävd, som arrendatorn låtit komma sig till last. Genom ett sådant ordnande av rättsförhållandet mellan jordägaren och arrendatorn syntes fördelar vinnas för båda parterna. Jordägaren erhöle möjlighet att förhindra, att en begynnande vanvård från arrendatorns sida så småningom toge en sådan omfattning, att jordägaren själv komme att svara för vanvården, utan att dock jordägaren behöfve tillgripa den för honom och i än högre grad för arrendatorn obehagliga åtgärden att utan vidare uppsäga arrendeavtalet. Då jordägaren således hade tillfälle att själv under i lagen angivna bestämda former kontrollera, huru arrendatorn fullgjorde sin hävdeskyldighet, samt att utöva tryck på arrendatorn i detta hänseende, komme jordägarens ansvarighet gent emot det allmänna för vanvård, till vilken arrendatorn gjort sig skyldig, att göras gällande endast då jordägaren icke begagnat sig av det honom i lagen givna medel till vanvårdens förebyggande. Det torde också kunna antagas, att de fall bleve sällsynta, då en arrendator, som vid syn ålagts att avhjälpa vanhävd av mindre omfattning, icke fullgjorde ett dylikt föreläggande, som oftast icke komme att medföra någon större vare sig ansträngning eller kostnad. Vad arrendatorerna anginge kunde det visserligen synas, som om, genom det föreslagna förfarandet, arrendatorernas oberoende av jordägaren bleve i icke ringa mån inskränkt. Detta motvägdes dock i avsevärd grad genom den föreslagna begränsningen i jordägarens rätt att uppsäga arrendeavtalet i händelse av vanvård. Därigenom att denna rätt gjorts beroende antingen därav, att proceduren med syn och föreläggande för arrendatorn att avhjälpa vanvården iakttagits, utan att det åsyftade resultatet vunnits, eller ock därav, att, då jordägaren underlåtit tillämpa sagda procedur, förfarande enligt uppsiktslagen likväl mot honom inletts och medfört, att han genom eget åtagande eller domstols utslag gjorts ansvarig för vanvården, torde garanti vara given för att uppsägning av arrendeavtal på grund av vanvård komme att äga rum endast, då verkligt giltiga skäl därför föreläge. Arrendatorn behöfve aldrig riskera något godtycke från jordägarens sida i berörda hänseende.

Då lagen endast borde avse upprätthållandet av jordbruket å de gamla bondhemmanen, har såsom förutsättning för lagens tillämpning föreslagits, att å *fastigheten skulle finnas åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk kunde lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj*. I sina motiv har kommissionen framhållit, att såsom medelstor torde i överensstämmelse med vad kolonisationskommittén i sitt betänkande famhållit, få anses en familj, som bestode av sex personer. Jordbruket borde följaktligen vara av den omfattning, att en sådan familj därav kunde fylla sitt behov av ladugårdsprodukter, särskilt av mjölk och smör. Att närmare angivna jordbrukets storlek läte sig ej göra. Några som helst arealgränser torde icke kunna ifrågakomma, då förhållandena vore allt för skiftande inom olika delar av landet.

Från lagens tillämplighet hava av billighetsskäl undantagits sådana fall, i vilka vanhävden förorsakats av jordägarens medellöshet eller annan giltig orsak.

*Begreppet
vanhävvd.*

Beträffande frågan, när vanhävvd av jordbruk skulle anses föreligga, har kommissionen framhållit, att meningarna därom givetvis kunde vara delade. Kommissionen hade emellertid ej ansett tillrädligt att härutinnan frångå den princip, som vunnit erkännande i den norrländska uppsiktslagen. Enligt kommissionens mening rådde stor skillnad mellan det vanvårdande av jordbruk, som föranledde, att jorden för tillfället eller för närmaste framtiden avkastade mindre än vad den eljest kunde och borde, och som vore lätt att avhjälpa och bättra genom ett eller annat års driftigt arbete, och det fall av vanvård, i vilket fara föreläge att odlad jord så småningom återginge till naturtillståndet eller att dess avkastningsförmåga för framtiden i väsentlig mån reducerades. Endast i det sistnämnda fallet borde ingripande från det allmännas sida få äga rum. De sakkunniga, som tillkallats för att undersöka den norrländska vanhävdslagstiftningens verkningar, hade också i sitt betänkande ställt sig avvisande mot en utsträckning av det gällande vanhävdsbegreppet.

I ett hänseende har emellertid kommissionen ansett, att uppsiktslagens bestämning av vanhävdsbegreppet icke visat sig vara tillräckligt tydlig. Härmed åsyftades frågan, huruvida lagen avsåge att förhindra, att två eller flera särskilt bebyggda fastigheter sammansloges till en brukningsdel på sådant sätt, att de för jordbruket avsedda byggnaderna å en eller flera av fastigheterna bleve onödiga och förty bortfördes eller lämnades att förfalla. De förut nämnda sakkunniga hade framhållit, att sådana sammanslagningar förekommit i avsevärd omfattning ävensom att dessa ofta företagits i direkt syfte att eludera uppsiktslagens förbud mot byggnadernas vanvårdande. Jordbrukskommissionen i Kopparbergs län hade sålunda inberättat till de sakkunniga, att sammanslagningar förekommit ganska ofta å bolagsjord, mest under eget bruk, men även å arrendegårdar. Jordbrukskommissionen i Gävleborgs län hade meddelat, att företeelsen vore vanlig vad anginge fastigheter under bolagens eget bruk, men mindre vanlig beträffande utarrenderade fastigheter. Jordbrukskommissionen i Västernorrlands län hade upplyst, att sammanslagningarna avsett utarrenderade jordbrukfastigheter, som legat i omedelbar närhet av varandra. Jordbrukskommissionen i Jämtlands län hade anfört:

»Fastigheter, som varit endast sämjevis delade, hava i stor utsträckning sammanslagits av bolagen till större brukningsenheter, utan att kommissionen ansett sig kunna däremot inskrida, sedan dess talan i sådant hänseende blivit av domstolarna ogillad. Dylik sammanslagning har i någon mån förekommit beträffande laga delade fastigheter, till och med då de ej gränsat omedelbart intill varandra. Kommissionen har visserligen sökt efter förmåga förhindra detta men icke lyckats vinna domstolarnas medverkan därtill».

Jordbrukskommissionerna i Västerbottens och Norrbottens län hade meddelat, att de sammanslagningar, som förekommit, gällt utarrenderade fastig-

heter, som gränsat intill varandra. Jordbrukskommissionen i Värmlands län hade dessutom i sin arbetsredogörelse för år 1919 till chefen för jordbruksdepartementet gjort en erinran om det stora behovet av en lagstiftning. Att en särskild fara för byggnaderna förelåge, hade också berörts av norrländskommittén och torpkommissionen samt i svaren å jordkommissionens enquête.

Enligt kommissionens mening borde, såsom i det föregående omförmälts, vanhävdslagstiftningen framför allt avse att skydda upprätthållandet av de gamla bondebruket. Det vore meningslöst om staten samtidigt med att densamma vidtog stora ekonomiska uppoffringar för att genom bildande av nya jordbruk tillgodose en förefintlig jordhunger med likgiltighet skulle åse, huru gamla jordbruk spolierades. Det borde därför enligt kommissionens mening principiellt icke tillåtas, att åbyggnaderna å självständig brukningsdel nedreves eller genom bristande underhåll finge förfalla, även om jordbruket å brukningsdelen nödortfigt kunde upprätthållas genom dess sammanslagning med annan. Säkerhetsåtgärder borde sålunda vidtagas, att med dessa brukningsdelar ej förfors på sådant sätt, att deras återbesättande med egen åbo omöjliggjordes eller försvårades. För undvikande av ovisshet om lagens rätta mening hade kommissionen ansett en omredigering av uppsiktslagens formulering nödvändig. Enligt 1 § i kommissionens utkast finge sålunda *jordbruket ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyrades och ej heller för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla.*

Kommissionen har vidare framhållit, att nedläggande av torp borde av samma skäl ej få äga rum. Kommissionen har därför föreslagit, att om å torp eller därmed jämförlig lägenhet funnes åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk lämnade huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj, skulle vad i § 1 stadgats äga motsvarande tillämpning, ändå att torpet eller lägenheten icke vore att anse såsom kameralt självständig fastighet.

Från nu angivna huvudregler har kommissionen ansett nödigt göra vissa undantag. Sålunda har i lagutkastet införts bestämmelse om att såsom vanhävjd ej vore att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift. Vidare har föreslagits, att jordbruk i den mån det vore oundgängligen nödigt även finge nedläggas å mark, som erfordrades för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål.

Beträffande vanhävdslagens tekniska utformning har kommissionen i huvudsak anslutit sig till den norrländska uppsiktslagen. Endast i ett avseende företer förslaget en viktigare avvikelse från berörda lag. Skulle jordbruk hava utsatts för synnerlig grov vanhävjd och skulle jordägaren därjämte hava visat uppenbar tredska i fråga om vidtagande av åtgärd för dess avhjälpan, som han gentemot det allmänna åtagit sig eller blivit honom

*Lagens
tekniska
utformning.*

av domstol ålagd, har kommissionen ansett, att staten borde vara berättigad att påfordra att jordägaren skildes från innehavet av fastigheten. I dylikt fall har domstol därför tillerkänts rätt att förordna, att, därest ägaren icke frivilligt avhände sig fastigheten inom ett år, tvångsförsäljning därav skulle äga rum.

Uppsikten över lagens efterlevnad har anförtrots åt de jordkommissioner inom respektive län och jordkommittéer inom respektive socknar, som jordkommissionen i annat sammanhang förordnat.

Övergångs-
bestämmelser.

Kommissionen har till slut framhållit, att lagen givetvis borde äga tillämpning även i fråga om vanhävd, som uppkommit, innan lagen trädde i kraft. Då detta torde ligga i sakens natur, har kommissionen emellertid icke ansett nödigt att giva uttryck häråt i lagtexten.

Reservationer
inom jord-
kommis-
sionen.

Om jordkommissionens förslag hava herrar Ingeström, Johansson i Uppmälby och Pettersson i Hällbacken förenat sig.

Herr *Lindhagen* har i huvudsak anfört: Han ansåge, att vanhävdslagen, arrendelagen och avlösningsslagen till en början borde omfatta samma slag av jordbruk, beskrivna på enahanda sätt i alla tre lagarna eller såsom avseende jordbruk, vilka på ett varaktigt sätt pläгат upplätas på arrende, varunder vore att hänföra jordbruk, som vid avlösningstillfället under minst 15 år i följd brukats av annan än jordägaren. Genom en sådan bestämmelse komme således alla tre lagarna att, i anslutning till norrlandslagarnas system, gälla väsentligen alla sådana jordbruk, som icke dreves av den, som ägde jorden, och sålunda kunde antagas vara föremål för mindre intresse från jordägarens sida, såsom erfarenheten också i rikt mått ådagalagt. Vanhävdslagen komme därigenom att fylla sin första uppgift att vara ett stöd för arrendelagen och friköpningslagen. Utan en vanhävdslag kunde nämligen äventyras, att jordägare kringginge arrendelagen och friköpningslagen genom att nedlägga jordbruket eller låta det på ett vanvårdande sätt skötas av någon för ändamålet anställd eller beordrad person. Emellertid hade, såvitt vanhävdslagen anginge, ofta ifrågasatts, att den borde äga tillämpning å alla jordbruk. Det syntes dock med stort fog kunna ifrågasättas, huruvida den stora mängden småbrukare, såsom de verkliga yrkeslågarna på jordbrukets område, borde underkastas en sådan lagstiftning. Det låge i deras intresse att vårda jordbruket, så att de kunde få sin bärgning. Bristande insikt eller förmåga borde avhjälpas genom upplysning och ekonomiskt stöd. Något behov eller fog syntes icke förefinnas att anordna en särskild kontroll på de yrkesmässiga jordbrukarna i landet till skillnad från de flesta andra yrkesmän. Det gäves emellertid vissa kategorier av jordägare, som hade i sin ägo jordbruk, vilka icke plägade upplätas på varaktigt arrende men ändock särdeles ofta råkade i förfall, nämligen åtskilliga större jordbruk. Det klagades ofta över, att vissa gods sköttes dåligt eller råkat i uppenbar vanhävd. Möjligheter till ett ingripande för sådana fall syntes därför i vanhävdslagen också böra inrymmas. En gränslinje borde således här upp-

dragas mellan gods- och bondejordbruk. Enligt förslaget I i kommissionens betänkande för bildande av nya jordbruk droges gränsen så, att till gods hänfördes egendomar, som ägde ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mer än 75 hektar. Denna gräns syntes böra åtminstone för närvarande godtagas. Inom den fölle säkerligen merendels just sådana egendomar, där fara för vanhävd i stor utsträckning över vida arealer kunde förekomma. Erfarenheten finge sedan giva vid handen, huruvida ett vidgande av lagens tillämplighetsområde på denna punkt borde äga rum. Herr Lindhagen hemställde således: att vanhävdslagen, arrendelagen och avlösningslagen till en början borde omfatta samma slag av jordbruk, beskrivna på enahanda sätt i alla tre lagarna; att därvid huvudsakligen följdes den formulering, som ovan återgivits; samt att vanhävdslagen dessutom utsträcktes att omfatta sådana gods, som ägde ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mer än 75 hektar.

Herrar *Ehrenborg* och *Jansson* i Edsbäcken hava framlagt ett särskilt utkast till lag angående uppsikt å vissa jordbruk. I sin motivering till detta hava de anført jämte annat: De skäl, majoriteten anført angående behovet av en allmän vanhävdslag, vore ej övertygande. Den utredning, som varit för kommissionen tillgänglig, gäve icke vid handen, att något oavvisligt behov för närvarande föreläge att införa en allmän vanhävdslag. Något direkt uppdrag att taga under överbägande behovet av införande av dylik lagstiftning hade kommissionen ej heller erhållit. Vid detta förhållande saknades anledning att föreslå annan ändring i vanhävdslagstiftningen än den, som mera direkt föranleddes av de föreslagna ändringarna i arrendelagstiftningen. Om en jordägare för att undvika tillämpning av en skärpt arrendelagstiftning lade ett föregående arrendebruk under eget bruk, borde han nämligen förhindras att vanhävda detsamma, då i annat fall arrendelagstiftningen skulle lända till större skada än nytta. Med anledning av vad sålunda anförts borde den norrländska vanhävdslagstiftningen dels utsträckas att gälla hela riket dels ock utsträckas att tillämpas jämväl å torp och andra under huvudgård lydande arrendegårdar.

Utkastet har i huvudsak anslutit sig till den norrländska arrendelagen, dock har, i enlighet med vad som föreslagits i betänkandet rörande vanhävdslagstiftningen, då fastigheten tillhörde enskild person, som icke vore mantalsskriven å fastigheten eller fastighet, som vore i sambruk med densamma, ej tillika såsom i den norrländska uppsiktslagen uppstälts fordran på att ägaren uppenbarligen skulle besitta fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen.

Beträffande frågan om lagens tillämplighet å utarrenderade fastigheter hava dessa reservanter anført: Att pålägga jordägaren ansvaret jämväl för vanhävd förorsakad av arrendatorn kunde ej anses riktigt. Skulle någon svara för nämnda vanhävd måste det uppenbarligen vara den, som föranlett densamma, eller arrendatorn själv. Något överflyttande av ansvaret borde ej ifrågakomma, så mycket mindre som det ej kunde lända arrendatorn till verklig fördel, då jordägaren därav skulle kunna taga sig anledning att på

ett för arrendatorn ofta besvärligt sätt vaka över hans göranden och låtanden. Frågan hurnvida arrendatorn själv borde svara för vanhävden kunde väl vara mera tveksam. Då något oundgängligt behov härför ej visats föreligga, torde man emellertid åtminstone för närvarande ej böra frångå den ståndpunkt, som i denna del intagits av den norrländska uppsiktslagen.

Herrar *Olsson* i Kullenbergstorp och *Wohlén* hava i sin reservation uttalat sig för behovet av en uppsiktslag beträffande jord, som tillhör bolag, ekonomiska föreningar och s. k. skogsspekulanter, i de delar av landet, där 1909 års lag ej gäller, och beträffande den närmare utformningen av denna lag framhållit, att därvid borde i allmänna huvuddrag följas den norrländska uppsiktslagen med beaktande av de skiljaktigheter, som kunde förefinnas mellan å ena sidan norra Sverige och å andra de södra och mellersta delarna av riket.

Yttranden
över jord-
kommissionens
lag-
utkast.

Över de lagförslag, som innehållas i del VI av jordkommissionens betänkanden, hava yttranden avgivits av samtliga länsstyrelser utom länsstyrelsen i Blekinge län ävensom av lantbruksstyrelsen. Därvid hava länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Gotlands, Västmanlands, Gävleborgs och Jämtlands län fogat infortrade utlåtanden från respektive läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott samt länsstyrelsen i Jönköpings län yttrande från såväl hushållningssällskapet förvaltningsutskott inom länet som ock landstinget. Ej alla myndigheter hava särskilt yttrat sig om förslaget till vanhävdslag.

Av det tjugotal myndigheter, som närmare inlåtit sig å denna fråga, hava länsstyrelsen i Skaraborgs län samt hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Gotlands län förklarat sig ej hava något att erinra mot förslaget.

Länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Örebro, Gävleborgs, Västernorrlands, Norrbottens och Älvsborgs län samt hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Västmanlands och Jämtlands län hava uttalat sig för behovet av en vanhävdslagstiftning, avseende all enskild jord.

Länsstyrelserna i Kristianstads, Malmöhus, Hallands och Jämtlands län samt hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Gävleborgs län hava ansett, att behov av en dylik lagstiftning ej föreläge i större omfattning än herrar Ehrenborg och Jansson i Edsbäcken föreslagit.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har framhållit: Inom länet hade något behov av en vanhävdslag icke gjort sig gällande annat än i något enstaka fall under den sista högkonjunkturtiden, då skogsspekulationer ägt rum och jordbruket i samband därmed i något fall blivit eftersatt. Dessa fall torde emellertid hava utgjort kristidsföreteelser och syntes icke i och för sig nu böra föranleda lagstiftning. Om en vanhävdslag skulle införas, borde densamma icke gälla andra delar av landet, än där en social arrendelag kunde efter verkställd noggrann undersökning finnas behöfelig.

Länsstyrelsen i Kronobergs län har slutligen ansett, att kommissionen ej förebragt bärande grund för en lag av så ingripande beskaffenhet som den ifrågasvarande.

Av de anmärkningar, som framställts mot förslaget, må här anföras: Den föreslagna begränsningen av lagen att avse endast jordbruk av den storlek, att en medelstor familj därav kunde erhålla sin bärning, vore för snäv. Det borde ej tolereras, att några jordbruk — stora eller små — lämnades att förfalla. — Stadgandet, att byggnader ej finge bortföras, borde modifieras så, att sammanslagningar mellan fastigheter finge äga rum, där särskilda omständigheter, såsom hänsyn till ägofigurer eller dylikt, eller och starka ekonomiska skäl föranledde därtill. — Obilligt vore, att jordägaren skulle vara ansvarig för vanhävd, som förorsakades av hans arrendator. Den, som föranlett vanhävden, borde vara i första hand ansvarig för dess avhjälpande. — Den föreslagna tvångsförsäljningen vore ej fullt lämplig. — Lagens effektivitet berodde i första hand på de myndigheter, åt vilka dess övervakande anförtroddes. Komme uppsikten att anförtros åt några mera lokala ortsmyndigheter, kunde lätteligen ändamålet med lagen bliva helt förfelat och densamma ägnad att störa god sammanlevnad. Detta krävande uppdrag borde ovillkorligen läggas i händerna på en över alla ortsintressen eller ortsinflytande stående nämnd eller myndighet, vilken inom sig hade företrädd, förutom fullkomlig opartiskhet, grundliga, praktiska kunskaper på jordbruksområdet. Av flera myndigheter har förordats, att uppsikten anförtroddes åt hushållningssällskapen, vilka efter sin omorganisation ansåges därtill särskilt lämpade.

Lantbruksstyrelsen har i sitt yttrande anfört:

Då lantbruksstyrelsen icke kunnat tillstyrka det framlagda förslaget till social arrendelag, följer redan därav, att styrelsen saknar fog tillstyrka ett lagförslag, som synbarligen främst avser att göra denna mera effektiv.

Emellertid anser sig lantbruksstyrelsen i detta sammanhang böra framhålla, att, ur synpunkten av de intressen styrelsen har att bevaka eller det svenska jordbrukets och jordbruksproduktionens befrämjande, det ingalunda kan anses vara berättigat att alltid som vanhävd betrakta ett nedläggande av ren jordbruksdrift å en fastighet eller att sammanslå tvänne mindre fastigheter till en. Visserligen undantages även i kommissionens förslag från vanhävd nedläggandet av jordbruket å ägoområde, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämpligt för jordbruksdrift. Senare erfarenhet, vunnen såväl genom praktiken som av verkställda försök, ådagalägger emellertid tydligt, att lika väl som skogsodling på mindre tjänlig åkerjord, långt ifrån att kunna betecknas såsom vanhävd, måste anses såsom rationell användning av jord, lika litet kan ur jordbrukssynpunkt såsom vanhävd anses ett utläggande av till och med god åkerjord till välskötta betesmarker.

Till stöd för sin hemställan i nu förevarande del hava motionärerna anfört följande:

Av den utav jordkommissionen förebragta utredningen framgår, hurusom det i äldre tider i vårt land ansetts vara ett statsintresse att förhindra, att jordens avkastningsförmåga bleve i avsevärdare mån reducerad genom vanhävd. Ända till slutet av 1700-talet gällde härutinnan föreskrifter, som i hög grad begränsade ägarens dispositionsrätt över jorden. Den oinskränkta och fria dispositionsrätt, som vid nämnda tid inaugurerades, har visat sig i många fall medföra svåra missförhållanden — här må erinras om bolagens

Motiveringen till nu förevarande motioner.

förvärv av skogsfastigheter och det konstaterade förfallet i stort sett av det till dessa fastigheter hörande arrendejordbruket — och statsmakterna ha därför sett sig föranlättna att ingripa på olika sätt. Exempel härå äro dels vår skogslagstiftning, dels ock lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne, vilken lag sedan utsträcktes år 1912 till hela Gävleborgs län och 1917 till Värmlands län. Till följd av de utav världskriget orsakade livsmedelssvårigheterna blev frågan om vanhävdslagstiftning särskilt aktuell under kristiden, och vissa provisoriska författningar i ämnet utfärdades, vilka dock knappast fingo någon praktisk betydelse.

Den av särskilda kommitterade samt av jordkommissionen förebragta utredningen giver vid handen, att vanhävdslagstiftningen för Norrland och Dalarne visat sig gagnelig, samt att de såväl under kristiden som dessförinnan konstaterade vanhävdsfallen i södra och mellersta Sverige tala för en lagstiftning, som jämväl för dessa landsdelar förhindrade en vanhävvd av jorden med därav följande skadliga verkningar.

Då en vanhävdslag har sitt berättigande däri, att genom densamma förekommes den skada, som jordens vanhävvd medför, samt denna skada är lika stor, i vilkens hand jorden än befinner sig, skall erkännas, att ehuru inom jordkommissionen yppats olika åsikter om det giltighetsområde, som bör givas en dylik lagstiftning, skäl tala för att densamma må avse all i enskild ägo befintlig jord. Om emellertid i detta avseende meningsskiljaktighet rått, så synes man i varje fall vara ense därom, att en vanhävdslag erfordras såsom ett nödvändigt komplement till en social arrendelag och en friköpningslag i fråga om de fastigheter, varå dessa lagar skulle äga tillämpning. Det kan nämligen tagas för givet, att vederbörande jordägare eljest komme att i större eller mindre utsträckning nedlägga jordbruket för att därigenom undvika de i deras föreställning säkerligen betydligt överdrivna olägenheterna, som genom samma lagar skulle förorsakas dem.

Vad angår frågan om ansvaret för eventuell vanhävvd, bör detta, i händelse fastighet är utarrenderad, ändock åvila jordägaren. Det kan nämligen antagas, att i flertalet fall de arrendatorer, som göra sig skyldiga till vanhävvd av sina jordbruk, befinna sig i så små ekonomiska förhållanden, att det ofta bleve omöjligt att av dem utkräva någon ansvarighet för vanhävden. Härtill kommer, att där sådan gjort sig märkbar i ett arrendehemman, den ofta nog i viss mån förefunnits redan vid arrendetidens början eller ock vållats av den osäkra ställning, arrendatorn intager. Jordägaren har ju för övrigt i sin hand möjlighet att bevaka sina intressen gent emot arrendatorn; här må erinras, att vanhävvd från arrendatorns sida enligt redan gällande lag medför förverkande av arrenderätten.

Såsom vanhävvd bör ej anses, därest jordbruket nedlägges å en äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller av någon annan omständighet måste anses olämplig för jordbruksdrift eller som erfordras för industriell anläggning, bostäder eller dylikt.

Om vanhävvd konstaterats, bör, i analogi med vad som nu gäller i fråga om skogsmarks skötsel, jordägaren föreläggas att vidtaga erforderliga åtgärder för vanhävdens avhjälpande. I händelse av försummelse härutinnan kunna olika korrektiv tänkas såsom möjliga: föreskrivna åtgärders vidtagande på jordägarens bekostnad, den vanhävddade egendomens försäljning eller bötesansvar.

För att en vanhävdslagstiftning skall bliva effektiv, är erforderligt, att densamma gives giltighet även i fråga om vanhävvd, som är förhåuden redan vid tiden för lagens ikraftträdande. Av den undersökning, som verkställets rörande den norrländska vanhävdslagens verkningar, framgår nämligen, att då jordbrukskommissionen ingripit mot en jordägare, har denne icke sällan

velat fritaga sig från ansvar för förefintlig vanhävd under förmenande, att densamma uppkommit redan före lagens ikraftträdande. Att avgöra, huru därmed förhåller sig, kan ofta vara vanskligt nog.

Att odlad jord får förfalla och således ej längre uppfyller sin uppgift i folkförsörjningens tjänst är givetvis ur samhällelig synpunkt alltid att beklaga. Skulle sådant förekomma i mera avsevärd omfattning, kan därigenom uppstå stor nationalekonomisk förlust. Såväl av den utav jordkommissionen förebragta utredningen som av de uttalanden från skilda delar av landet, vilka föreligga i myndigheternas yttranden över jordkommissionens förslag, torde uppenbarligen framgå, att även i södra och mellersta delarna av landet vanhävd av jordbruk förekommer i sådan omfattning, att den kan uppfordra statsmakterna till ingripande. Faran för att odlad jord får förfalla, torde ock ökas, därest den sociala arrendelagstiftning, varom utskottet i annat sammanhang hemställt, skulle komma till stånd. Såsom både jordkommissionen och motionärerna framhållit, skulle det nämligen kunna befaras, att, om hinder däremot ej lägges, jordägare, vilka en sådan lagstiftning skulle avse, understundom komme att i större eller mindre utsträckning nedlägga jordbruk för att därigenom undvika de olägenheter, som lagstiftningen enligt deras förmenande skulle medföra. Såsom komplement till en social arrendelagstiftning är följaktligen enligt utskottets mening *en lagstiftning mot vanhävd att tillråda*.

Torde sålunda enighet råda om behovet av en sådan lagstiftning som den, varom nu är fråga, lära däremot meningarna lätt gå i sär, då det gäller att taga ståndpunkt till *frågan, vilken omfattning en dylik lagstiftning lämpligen bör äga*. Principiella skäl synas utskottet tala för att lagstiftningen i överensstämmelse med vad motionärerna yrkat gives tillämplighet å all i enskild ägo varande jord. Ur det allmännas synpunkt är den skada, som genom vanhävd av odlad jord uppstår, lika stor i vems hand jorden än befinner sig. Skall lagstiftningen begränsas att avse endast vissa kategorier av jordägare, möta givetvis också stora vanskligheter vid uppdragandet av gränserna. Huru dessa än fastställas, komma med all sannolikhet fall att inträffa, vilka, såsom jordkommissionen framhållit, skulle för den allmänna rättskänslan vara i hög grad kränkande. För folkuppfattningen skulle det nämligen säkerligen verka såsom en oegentlighet och orättvisa, att exempelvis av två närbelägna fastigheter, vilka båda av sina ägare vanhävdades, ingripande från det allmännas sida blott kunde ske beträffande den ena, medan till följd av lagens begränsning vanhävden å den andra finge opåtalat fortgå. Desto betänkligare skulle detta te sig, om det, såsom anledning finnes att antaga, bleve de fall, där vanhävden vore störst, vilka komme att falla utom lagens räckvidd. Erfarenheten har visat, att den grövsta vanhävden av jordbruk merendels förekommer å fastigheter, vilka förvärvats i ett eller annat spekulationssyfte. En av lagstiftningens förnämsta uppgifter måste således vara att förekomma vanhävd just å dessa, s. k. enskilda spekulanter tillhöriga, hemman. Emellertid torde det knappast låta sig göra att, om man önskar en fullt effektiv lagstiftning, tillfredsställande utforma

Utskottets
yttrande.

denna så, att den väl komme att avse nämnda personer, men ej samtidigt andra enskilda jordbrukare. Den av herrar Wihlborg och Nilsson verkställda undersökningen angående den norrländska uppsiktslagen har sålunda ådagalagt, att denna lag, ehuru den i stort sett synes hava haft goda verkningar, dock i nu ifrågasatt avseende visat sig vara föga effektiv. Att, såsom nämnda sakkunniga ävensom vissa reservanter inom jordkommissionen föreslagit, tillägga mantalsskrivning ensamt avgörande betydelse synes även mindre tillfredsställande. Väl är det sant, att för närvarande en enskild spekulant endast mera sällan låter mantalsskriva sig på den fastighet, han vill utnyttja, men det torde dock ej böra förbises, att därest en mot spekulanterna riktad lagstiftning gives tillämplighet allenast å fastigheter, där ägaren icke är mantalsskriven, dessa skola i större omfattning än nu låta mantalsskriva sig på de av dem i spekulationssyfte förvärvade fastigheterna, för vilket förfarande hinder merendels ej skulle möta. Önskar man i vanhävdslagstiftningen vinna ett effektivt skydd mot den skada, som tillfogas det allmänna genom spekulanternas ödeläggande av jordbruk, gives sålunda enligt utskottets mening näppeligen någon annan möjlighet än att denna lagstiftning göres tillämplig å vanhävd av all enskild jord. Flertalet av de myndigheter, vilka yttrat sig i denna fråga, hava, såsom av det föregående framgår, också obetingat uttalat sig för, att, därest en vanhävdslagstiftning komme till stånd, denna borde erhålla en dylik omfattning. Då lagstiftningen givetvis icke bör hava till uppgift att kontrollerande ingripa i de enskildas skötsel av deras jordbruk i andra fall, än där dettas existens är genom vanhävd uppenbarligen hotad, torde det ej vara att befara, att lagstiftningen genom en sådan utvidgning i sin praktiska tillämpning skulle få någon väsentligt ändrad betydelse jämfört med om den i likhet med den norrländska uppsiktslagen endast avsåge bolag och spekulanter. Det synes nämligen vara ringa anledning befara, att andra jordägare än de, vilkas intressen icke omedelbarligen äro riktade å jordbrukets avkastning, kunna finna det med sin fördel förenligt att försumma detta till den grad, att vanhävd komme att föreligga i den utsträckning, som den ifrågasatta lagen för sin tillämplighet skulle förutsätta.

Om än sålunda vägande skäl synas tala för en lagstiftning av den omfattning, som i motionerna påyrkats, vill utskottet dock ingalunda förneka, att möjligen praktiska hänsyn kunna föranleda därtill, att densamma icke erhåller större räckvidd än den förordade sociala arrendelagstiftningen. För en sådan begränsning talar ock, att lagstiftaren redan i fråga om de nordligare delarna av landet gått in därför, samt att denna lagstiftning, såsom nämnts, i stort sett visat sig fylla sin viktiga uppgift.

Erhåller den nu ifrågasatta lagstiftningen tillämpning å all enskild jord, synes utskottet nödigt att, såsom ock av jordkommissionen föreslagits, undantag göres för sådana fall, där jordägaren på grund av fattigdom eller annan giltig orsak är urståndsatt att avhjälpa förefintlig vanhävd å sin jord.

Lika med jordkommissionen och motionärerna håller utskottet före, att

en blivande vanhävdslag torde böra äga tillämpning jämväl i fråga om utarrenderad fastighet, oavsett huruvida arrendet regleras av en blivande social arrendelagstiftning eller de allmänna arrendereglerna. Någon åtskillnad synes i dylikt fall icke, såsom för närvarande är fallet enligt den norrländska uppsiktslagen, böra göras mellan vanvård av byggnaderna och vanhävd av jorden. Huruvida ansvaret för jordbrukets iståndsättande bör åvila jordägaren eller arrendatorn, synes utskottet däremot kunna lämna rum för skilda meningar. Motionärerna liksom jordkommissionen hava ansett, att jordägaren borde vara den, som ensam svarade för vanhävd å sin fastighet, även i det fall att densamma vore utarrenderad. Såsom skäl härför hava de åberopat, att de arrendatorer, som gjorde sig skyldiga till vanhävd av sina jordbruk, i flertalet fall befunno sig i så små ekonomiska förhållanden, att det ofta bleve omöjligt att av dem utkräva någon ansvarighet för vanhävden. Motionärerna hava vidare framhållit, att, där vanhävd gjort sig märkbar å ett arrendehemman, den ofta nog i viss mån förefunnits redan vid arrendetidens början eller ock vållats av den osäkra ställning, arrendatorn intoge. Härutöver må anföras, att principen, att jordägaren bör gentemot det allmänna vara ansvarig för iståndsättandet av sin utarrenderade fastighet, även i den mån någon förpliktelse härutinnan ej åligger honom gentemot hans arrendator, redan vunnit erkännande i vår rätt. Sålunda kan jordägaren redan nu enligt den norrländska uppsiktslagen göras ansvarig för en av hans arrendator förorsakad vanhävd av den arrenderade jorden, nämligen i de visserligen sällsynta, men dock av lagstiftaren förutsedda fallen, att enligt den norrländska arrendelagens övergångsbestämmelser de allmänna reglerna om arrende skola tillämpas å upplåtelsen. Vidare förtjänar erinras, att enligt den nya skogsvårdslagen den 15 juni 1923 jordägaren är i första hand ansvarig för vidtagande av åtgärder för betryggande av skogens återväxt, även om dessa nödvändiggjorts genom en av avverkningsrättshavare företagen avverkning. Emellertid kan det synas rätt så obilligt, att jordägaren skall på detta sätt svara för en försummelse, som egentligen ligger en annan till last. Det torde ock ligga en viss sanning uti vad från flera håll påpekats, nämligen att jordägaren, därest ansvaret för vanhävden i detta fallet lägges å honom, skulle av farhåga att bliva ställd till ansvar därför, att arrendatorn icke skött jorden ordentligt, få anledning att bliva särskilt hård mot denne. Givet är, att dessa betänkligheter växa i styrka, därest icke jordägaren i arrendelagstiftningen tillförsäkras särskilda medel att skydda sig mot en begynnande vanhävd från arrendatorns sida. Det av jordkommissionen härutinnan framställda förslaget synes utskottet värt att beakta. Billighetsskäl synas utskottet sålunda tala för, att i första hand arrendatorn får gentemot det allmänna svara för den vanhävd av den arrenderade fastigheten, vartill han gjort sig skyldig.

Emellertid torde möjligen praktiska skäl även här kunna föranleda till att man nödgas stanna vid vad motionärerna påyrkat.

Denna svårlösta fråga synes utskottet höra till de spörsmål, som under en blivande överarbetning av jordkommissionens förslag särskilt äro förtjänta av ytterligare överbägande.

I fråga om vad som bör anses för vanhävd synes utskottet därunder icke böra inbegripas böra inbegripas sådan vanvård av jordbruket, som endast föranleder, att jorden för en kortare tid avkastar mindre än vad den eljest kunde eller borde och som genom ett eller annat års driftigt arbete är lätt att avhjälpa. Endast därest vanvärden av jordbruket tagit den omfattning, att fara föreligger, att odlad jord så småningom återgår till naturtillståndet eller att dess avkastningsförmåga för framtiden i väsentlig grad reduceras, synes utskottet ingripande från det allmännas sida böra äga rum. Härvid torde dock, såsom lantbruksstyrelsen i sitt yttrande framhållit, vara att beakta, att en omläggning av odlad jord till betesmark under vissa omständigheter kan vara ur jordbrukssynpunkt fullt befogad. Då en dylik åtgärd, med den avfattning jordkommissionens utkast äger, möjligen vore att anse såsom vanhävd, synes en omredigering härutinnan vara erforderlig.

Beträffande förbudet mot *nödiga byggnaders bortförande och förfall* överensstämmer jordkommissionens formulering med norrlandskommitténs förslag. I sin motivering härtill framhöll denna kommitté: Nödiga byggnaders bortförande eller förfall behövde visserligen icke alltid medföra, att själva jordbruket försämrades, ty detta kunde sammanläggas med annat jordbruk, som ägde för båda fastigheterna tillräckliga byggnader; men fastighetens värde såsom självständig jordbrukspossession förminskades likväl därigenom i högst avsevärd grad, och lika litet som trävaruindustrien borde få föranleda därtill, att landets odlade områden minskades, lika litet borde det tillåtas, att densamma orsakade en reducering av de särskilda självständiga brukningsdelarnas antal. I de flesta fall vore ifrågavarande förfarande med t. ex. husen på ett gammalt förutvarande bondehemman icke förestavat av några skäl av nyssberörda beskaffenhet, utan utgjorde tvärtom det mest talande bevis för ägarens avsikt att lämna jordbruket åt sitt öde.

Häremot anmärktes emellertid vid förslagens granskning i högsta domstolen, att det vore obilligt, om en jordägare, som hade flera fastigheter i sambruk, skulle förmenas att flytta byggnader från en av dessa fastigheter till en annan, där de kunde med större fördel användas, eller att nedriva byggnaderna vid en med huvudgården sammanslagen mindre gård, då vid huvudgården funnes för bägge fastigheternas brukande tillräckliga byggnader. Kommittén medgäve själv, att i sådant fall jordbruket icke egentligen försämrades, men åberopade såsom skäl för sitt förslag, att genom bortförandet av byggnaderna eller försummat underhåll av desamma den särskilda fastighetens värde såsom självständig jordbrukspossession i avsevärd grad förminskades. Den omständigheten, att ett jordområde vid någon tidpunkt varit styckat i smärre brukningsdelar, finge väl dock icke utgöra hinder för dessas sammanförande till en större possession, och vid bedömandet av spörsmålet, huruvida för jordbruket erforderliga byggnader funnes, borde hänsyn då tagas till denna possession i dess helhet. Det föreslagna stadgandet ledde i själva verket därtill, att jordbruket i dylika fall komme att betungas med underhåll av byggnader, som vore för det-

samma överflödiga eller till belägenheten otjänliga. Detta bleve så mycket kännbarare, för den händelse fastigheterna användes uteslutande för jordbruksändamål och således icke industrien kunde tagas i anspråk för gäldande av de onödiga kostnader, som pålades jordägaren.

Dessa anmärkningar vunno ej beaktande i den proposition, som förelades 1907 års riksdag. Lagutskottet ansåg sig emellertid böra föreslå vissa modifierationer. Utskottet framhöll sålunda: Genom Kungl. Maj:ts förslag skulle en jordägare, som t. ex. ägde två i närheten av varandra belägna fastigheter, vara förhindrad bortföra eller låta förfalla å den ena fastigheten belägna byggnader, även om denna fastighets behov av byggnader tillfredsställande fylldes genom byggnader å den andra. I sådant fall vore, enligt utskottets förmenande, dock lagens syfte fullt tillgodosett, blott för jordbruket å båda fastigheterna nödiga byggnader höllos å den ena fastigheten. I enlighet med denna utskottets ståndpunkt gjordes i propositionens ifrågavarande stadgande den förändring, att efter orden »lämnas att förfalla» tillades »där ej behovet fylles genom andra byggnader».

När proposition med förslag till vanhävdslag år 1909 ånyo förelades riksdagen, innehöll det i förevarande punkt följande: »Finnes — — — —, skall uppsikt, på sätt nedan förmåles, hållas däröver, att icke jordbruket nedlägges eller ägor och byggnader eljest så vanvårdas, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyras». Lagutskottet tillstyrkte bifall till propositionen. Men riksdagen antog efter sammanjämkning ett i utskottet av herr Widén reservationsvis framlagt förslag av den lydelse, som lagen nu innehåller. Varken i propositionen eller i riksdagen förekom något som helst omnämmande av den nu föreliggande frågan.

Huruvida det varit riksdagens mening att med den antagna formuleringen obetingat ansluta sig till det av norrlandskommittén föreslagna förbudet mot att två eller flera särskilt bebyggda fastigheter sammansloges till en brukningsdel på sådant sätt, att de för jordbruket avsedda byggnaderna å en eller flera av fastigheterna bleve onödiga och förty bortfördes eller förfölle, synes utskottet kunna lämna rum för tvekan. Emellertid har såväl den av herrar Wihlborg och Nilsson verkställda utredningen angående verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen som ock den av jordkommissionen verkställda undersökningen visat, att dylika sammanslagningar förekommit till icke ringa antal, ävensom att de ofta företagits i direkt syfte att eludera uppsiktslagens förbud mot byggnadernas vanvårdande. Samma utredningar hava ock givit vid handen, att i de fall, då jordkommissionerna sökt förhindra sammanslagningar, deras talan i detta hänseende blivit ogillad av domstolarna.

I likhet med norrlandskommittén och jordkommissionen anser även utskottet, att en av vanhävdslagstiftningens uppgifter bör vara att skydda de gamla bondejordbruken. Faran för att dessa genom sammanslagningar skola bringas att upphöra torde ökas, därest en social arrendelagstiftning med begränsning till fastigheter av viss storlek kommer till stånd. Uteslutet

torde nämligen ej vara, att jordägare, som beröras av en dylik lagstiftning, skola — i avsikt att såmedelst undandraga sig de förpliktelser, lagstiftningen skulle medföra för dem — försöka sammanföra sina fastigheter till jordbruk av den storlek, att lagen ej blir tillämplig å desamma. Med hänsyn härtill synes utskottet det i regel icke böra tillåtas, att åbyggnaderna å de gamla bondehemmanen nedrivnas eller genom bristande underhåll få förfalla, även om jordbruket å brukningsdelen nödortfött kan upprätthållas genom dess sammanslagning med annan. Tillfällen givas emellertid ej sällan, då en sammanslagning av alltför små eller illa belägna brukningsdelar med därav följande ändrad disposition i fråga om fastigheternas åbyggnader är ur nationalekonomisk synpunkt fullt berättigad. Jorddelningen har mångenstädes i vårt land särskilt i mera tätbebyggda trakter fortskridit alltför långt. Fastighetsbildningar, som måste anses vara i hög grad olämpliga för jordbruket, äro inga sällsynta företeelser. I vissa orter har klyvningsförfarandet kommit till användning i sådan utsträckning, att de ursprungliga enheterna äro uppdelade i parceller av ringa storlek. Att denna jordsplittring är till skada för ett sunt jordbruk, därom torde ej mera än en mening kunna råda. Mångenstädes fortgår också numera en tendens att sammanföra dessa smärre fastigheter till jordbruk av den omfattning, som ur nationalekonomisk synpunkt måste anses önskvärd. Att hinder för dylika sammanslagningar icke böra resas, synes utskottet vara uppenbart. Behovet av en undantagsbestämmelse i detta avseende är givetvis dock i sista hand beroende på den omfattning, som vanhävdslagen erhåller. Kommer lagen att avse all enskild jord, synes en sådan vara ofrånkomlig.

Vad nu sagts om sammanslagning av självständiga jordbruk gäller i viss mån även om nedläggning av torplägenheter. Ett nedläggande av torp, som visat sig vara för litet att kunna tillfredsställande försörja sin brukare, synes sålunda vara något i och för sig fullt befogat.

Såsom av det föregående framgår, har jordkommissionen i sitt utkast upptagit en bestämmelse därom, att jordbruk utan hinder av vad i lagen stadgats får, »i den mån det är oundgängligen nödigt, nedläggas å mark, som erfordras för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål». I sina motiv har kommissionen till utveckling av bestämmelsen anfört, att, därest ändamålet utan mera avsevärd olägenhet kunde tillgodoses genom oodlad mark, borde det ej vara tillåtet, att odlad mark toges i anspråk. I anledning härav vill utskottet framhålla, att, därest en bestämmelse i förevarande hänseende kommer till stånd, torde i allt fall ordet »oundgängligen» böra utbytas mot en formulering, som mera smidigt anpassar sig efter växlande förhållanden. Det synes utskottet nämligen icke vara av behovet påkallat förbjuda, att odlad mark tages i anspråk i fall, där oodlad mark visserligen är att tillgå, men där den odlade jorden på grund av sitt läge eller andra omständigheter är för det avsedda ändamålet bättre lämpad.

Lag om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet.

Det av motionärerna framlagda lagförslaget om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet överensstämmer utom i fråga om 1 § 3 stycket samt en mera redaktionell ändring av 3 § med ett lagutkast, som jordkommissionen framlagt i sitt den 28 februari 1923 avgivna betänkande. I motiverna till detta lagutkast har kommissionen, under åberopande av kommissionens här förut omförmälda utkast till vanhävdslag samt den motivering härtill, som i det föregående närmare berörts, framhållit, att denna lagstiftnings tillkomst vore särdeles brådskande såvitt rörde byggnaderna. Ett jordbruks vanhävd kunde icke gå så snabbt, att det bleve fullständigt förintat på en kort tid och dess återställande i gott stånd vore också, såvitt på tidsutdräkten ankomme, en överkomlig sak. Av dessa skäl borde man kunna avvakta den tidpunkt, då en definitiv vanhävdslagstiftning komme till stånd. Annorlunda förhölle det sig med åbyggnaderna. De kunde förintas på en mycket kort tid och återuppbyggandet bleve en vanskelig sak, särskilt i dessa tider på grund av de stora kostnaderna. Även genom underlåtet underhåll kunde en byggnad mycket snabbt gå mot sin undergång. I dylika fall förelåge alltså fara i dröjsmål. Såsom i motiven till vanhävdslagen närmare framhållits, förhölle det sig nämligen så, att bolag och enskilda spekulanter mångenstädes ofta i stor utsträckning låtit nedlägga och säkerligen fortfarande bortreve eller övergäve åbyggnaderna å arrendegårdar. Samma företeelse hade sedan länge iakttagits beträffande torp och andra dylika lägenheter, oavsett vem som vore ägare till de fastigheter, å vilka torpen eller lägenheterna vore belägna. Därvid förekomme som sagt icke blott, att byggnaderna bortreves, ofta åsidosattes allt underhåll i uppenbar avsikt att därigenom bringa husen till obrukbarhet och således på denna omväg finna en förevändning till jordbrukets nedläggande. Mångenstädes torde nedläggandet ock berott därpå, att arrendatorn flyttat samt att jordägaren ej kunnat eller haft rimligt intresse av att skaffa en annan arrendator. Denna fara gällde, märkligt nog, även de delar av landet, där den norrländska vanhävdslagen ägde tillämpning. Denna föreskreve, att även husen skulle vidmakthållas, och den uppenbara meningen därmed vore, att lagen åsyftade de särskilda brukningsdelarnas åbyggnader. Domstolar hade emellertid tolkat denna lagstiftning så, att blott själva jordbruket sköttes någorlunda, mötte icke hinder för åbyggnadernas bortrivande å brukningsdelarna samt jordbrukets drivande genom sammanslagning eller annorledes från andra gårdar och andra åbyggnader. När nu domstolarna föregått med en sådan tolkning, funno sig de enskilda naturligtvis alldeles oförhindrade att följa densamma. Därigenom ökades faran ytterligare. Kommissionen hade därför ej ansett det vara tillrådligt att såvitt anginge byggnaderna avvakta tillkomsten av den av kommissionen föreslagna definitiva vanhävdslagen för riket. En provisorisk lagstiftning i denna del borde därför framläggas om möjligt för 1923 års riksdag, och skulle den definitiva lagstiftningen ej, såsom vore högeligen önskligt, kunna framläggas ens för 1924 års riksdag, bleve det så mycket mera av behovet påkallat, att åtminstone vid det senare tillfället ett provisorium komme till stånd.

Jordkommissionen.

Av kommissionens ledamöter hava herrar Lindhagen, Ingeström, Johansson i Uppmälby och Pettersson i Hällbacken biträtt nu omförmälda förslag. Herrar Ehrenborg och Jansson i Edsbäcken hava däremot uttalat sig emot avlåtandet av någon framställning om sådan lag. De två övriga ledamöterna av kommissionen (herrar Olsson i Kullenbergstorp och Wohlin) hava ej deltagit i behandlingen inom kommissionen av nu förevarande spörsmål.

Riksdagen
1923.

I en motion förelades jordkommissionens förslag 1923 års riksdag. Andra lagutskottet fann sig ej kunna giva sin anslutning till dess innehåll. Efter att hava framställt åtskilliga anmärkningar mot lagförslagets detaljer anförde utskottet följande: Utskottet ville för sin del ej underkänna behovet av att den vanhävdslagstiftning, som hos oss vore gällande, fullständigades med hänsyn till de av motionären och jordkommissionen påpekade tendenserna här och var till sammanslagning av bestående, särskilt bebyggda brukningsdelar, även i fall, då dessa lämpat sig att brukas såsom självständiga jordbruk. Emellertid hade utskottet ej känt sig övertygat om, att behovet av dylika fullständigande bestämmelser gjort sig gällande i sådan grad, att sedan förslag till definitiva bestämmelser i ämnet numera utarbetats, tillräckliga skäl föreläge för att utan avvaktan å vare sig över förslaget infordrade yttranden från myndigheter i orterna eller lagrådets blivande granskning av föreliggande förslag, eventuellt i omarbetat skick, riksdagen nu skulle för sin del på grund av den förevarande motionen taga ståndpunkt till frågan genom antagande av en provisorisk, med ledning av jordkommissionens utkast närmare utformad lag i ämnet.

Reservationer anfördes dels av herrar Hage och Olovson i Västerås dels ock av herr Lindhagen, som i anledning av utskottets anmärkningar framlade det förändrade lagförslag, som nu innehålles i förevarande motioner.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Utskottets
yttrande.

Den ifrågasatta lagen om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet har i motionerna blivit av motionärerna betecknad såsom provisorisk att gälla i avbidan på tillkomsten av en allmän vanhävdslag.

Såsom av det föregående framgår, har utskottet principiellt uttalat sig för behovet av en dylik allmän vanhävdslag. Utskottet har jämväl förut framhållit, att en sådan lag enligt utskottets mening borde jämte annat hava till uppgift att förhindra ödeläggande av de byggnader å gamla bondejordbruk, som äro nödiga för jordbrukets upprätthållande, därvid utskottet dock ansett vissa modifikationer vara erforderliga.

I det föregående har utskottet vidare framhållit, att skilda meningar kunna råda i fråga om den omfattning en dylik vanhävdslagstiftning lämpligen bör erhålla, ävensom påvisat vissa med lagstiftningen i olika avseenden förenade svårigheter, vilket allt utskottet ansett tarva ett förnyat övervägande, innan förslag om definitiv lagstiftning i ämnet förelägges riksdagen. Då således riktlinjerna för den kommande lagstiftningen såväl beträffande dess omfattning som på vissa andra huvudpunkter ännu äro långt ifrån fastslagna, torde det enligt utskottets förmenande icke vara lämpligt att i frå-

gans förevarande läge nu antaga en för hela riket gällande provisorisk lag. Därest under förarbetena till den tillämnade definitiva lagstiftningen i ämnet, vilka förarbeten få antagas med det snaraste varda upptagna, provisoriska lagstiftningsåtgärder skulle visa sig vara av behovet påkallade, torde kunna förväntas, att förslag därom varder av Kungl. Maj:t till riksdagen framlagt.

Då emellertid, såsom i det föregående närmare omförmäls, erfarenheten visat, att sammanslagningar av brukningsdelar ofta företagits i direkt syfte att eludera den norrländska uppsiktslagens förbud mot byggnadernas vanvårdande ävensom att i fall, då jordbrukskommissionerna sökt förhindra sådana sammanslagningar, deras talan i detta hänseende blivit av domstolarna ogillad, har utskottet ansett vissa ändringar i denna lag till överensstämmelse med vad utskottet ovan närmare utvecklat vara av behovet påkallade. Dessa ändringar synas utskottet, då, såsom jordkommissionen närmare framhållit, en viss fara föreligger i dröjsmål, böra vidtagas utan avvaktan å en blivande allmän vanhävdslag.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motioner I: 93 och II: 174:

A) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk;

B) för sin del antaga följande

Lag

om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland.

Härigenom förordnas, att 1 och 2 §§ i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland skola, 1 § i nedan angivna del, erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Finnes å fastighet på landet, tillhörig bolag eller förening för ekonomisk verksamhet, åker och äng i den omfattning, att självständigt jordbruk därå kan idkas, skall uppsikt, på sätt nedan förmäles, hållas däröver att jordbruket å fastigheten *ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyras, ävensom att för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader icke bortföras eller lämnas att förfalla.*

Lag samma — — — — densamma.

Är fastigheten — — — — ansvarig.

Vid prövning — — — — en fastighet.

2 §.

Till sådan vanhävd, som ovan förmäles, är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som *på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.*

Utän hinder av val sålunda stadgats, må ock åbyggnad, som genom jordbruks sammanslagning med annat bliver obehörlig, bortföras eller lämnas att förfalla, för så vitt sammanslagningen uppenbarligen är till gagn för bildandet av bärkraftigt jordbruk.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

Stockholm den 2 juni 1924.

På andra lagutskottets vägnar:

BROR PETRÉN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:
från första kammaren: herrar *Bror Petrén, Linder**, greve *Spens**, *Tjällgren, Lindhagen, Martin Svensson, von Stockenström** och *Franzén*;
från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Kalmar, *Hage, Magnusson* i Skövde, *Nilsson* i Vibberbo, *Holmström* i Stockholm, *Svensson* i Skönsberg, *Ödström* och *Sundling**.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer.

Beträffande utskottets hemställan under A)

1) av herrar *Linder, Lindhagen, Franzén, Magnusson* i Kalmar, *Hage, Holmström* i Stockholm och *Svensson* i Skönsberg, vilka beträffande motiveringen anført:

»Då erforderlig tid ej stått oss till buds för avgivande av en ingående reservation, nödgas vi här allenast anteckna, att vi i vissa delar ej kunnat förena oss i utskottets motivering, vilken för övrigt synes oss hava erhållit en alltför invecklad och svävande läggning över huvud taget. I tre huvudpunkter måste vi dock i korthet göra följande uttalanden.

Olika meningar hava yppats om vanhävdslagen bör gälla alla jordbruk eller, på sätt norrlandslagen stadgar, allenast bolags och enskilda spekulanter jordbruk eller med andra ord sådana fastigheter, vilkas ägare ej hava intresse av jordbruket samt därför också permanent utarrendera detsamma. I motionerna har denna fråga lämnats öppen.

Villigt skall erkännas, att åtskilliga skäl kunna anföras för begge ståndpunkterna. För vår del finna vi emellertid övervägande grunder tala för, att lagstiftningen även i fortsättningen bör inskränka sig, åtminstone tillsvdare, till att ställa sig på norrlandslagens ståndpunkt. Det är av alla jordundersökningar konstaterat att vanhävvd företrädesvis äger rum på gårdar tillhö-

riga bolag och enskilda spekulanter. Detta är en naturlig följd av jordägarens bristande intresse för jordbruket i förening med arrendatorns fattigdom, hans liknöjdhet i att nedlägga ett för honom fruktlöst arbete på annans jord och även arrendators förhinder i en myckenhet fall att ägna tillräckligt arbete åt jorden i följd av hans utskickande av jordägaren till annat sysslande. Lagen fyller med förenämnda begränsning på samma gång sin uppgift att vara ett nödvändigt komplement till den sociala arrendelagen, för upprätthållande av dennas effektivitet. Det kan ock allvarligt ifrågasättas, huruvida något större behov eller fog förefinnes att anordna en särskild kontroll också på de yrkesmässiga jordbrukarna till skillnad från de flesta andra yrkesmän. Det ligger i den stora mängden bönders, de verkliga yrkesidkarnas på jordbrukets område, intresse att vårda jordbruket, så att de kunna få sin bergning. Bristande insikt eller förmåga bör avhjälpas genom upplysning och ekonomiskt stöd.

Vidare anse vi, att norrlandslagens ståndpunkt att lägga ansvaret för vanhävden gent emot det allmänna på jordägaren svårligen kan uppgivas. Jordägaren har enligt norrlandslagen samma rätt som enligt allmänna arrendelagen att även före arrendetidens utgång från arrendet skilja en arrendator, som ej sköter jordbruket efter förmåga. Vanhävd i dessa fall kan för övrigt icke med rätt sägas i regel vara ensamt arrendatorns fel utan är, av ovan angivna skäl, en följd också av arrendesystemet och i allmänhet minst lika mycket ett förvällande från jordägarens sida. Ått lägga ansvaret på den oftast egendomslöse arrendatorn, som dessutom ej sällan kommer och går ifrån gård till gård och ofta mottager jordbruket i ett vanhävdadt skick, innefattar säkerligen tillika en lycklig utväg för att göra lagstiftningen tämligen värdelös. Detta insågs allmänt vid norrlandslagstiftningens genomförande och det är åtminstone icke erfarenheterna, som ligga till grund för den motsatta uppfattning, som nu synes söka arbeta sig fram i utskottets betänkande.

Slutligen må betonas den synnerliga vikten av, att det i landet förefintliga förrådet av åbyggnader till jordbruk ej utan trängande skäl genom förödelse minskas. Det gäller nämligen i folkförsörjningens intresse att upprätthålla största möjliga antal brukningsdelar. Men därtill kommer, att i våra dagar skapande av jordbruk ej blott är en jordfråga utan i lika hög grad en byggnadsfråga. Den stora kostnaden numera för åbyggnaders uppförande påkallar, att det förefintliga förrådet av åbyggningar sparas.

På väsentligen dessa skäl förena vi oss i det slut, vartill utskottet kommit.

2) av herrar greve *Spens*, *Martin Svensson*, *Magnusson* i Skövde mot vissa delar av motiveringen till ifrågavarande hemställan;

Beträffande utskottets hemställan under B).

av herrar *Bror Petrén*, greve *Spens*, *Martin Svensson*, *Magnusson* i Skövde och *Ödström*, vilka ansett, att motionerna i denna del ej bort till någon riksdagens åtgärd föranleda.